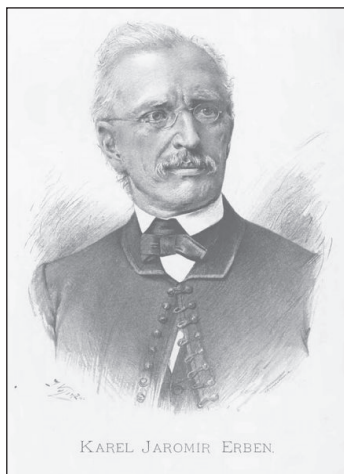

KAREL JAROMÍR ERBEN

КАРЕЛ ЯРОМИР ЕРБЕН (1811–1870) е емблематичен представител на чешкия романтизъм от 50-те години на XIX в., чието творчество е изцяло обвързано с характерната за Възраждането представа за фолклора като съкровищница на нравствени ценности и неизчерпаем извор на творческо вдъхновение. Учи последователно във Философския и Юридическия факултет на Карловия университет. Като секретар на Чешкия музей, а от 1851 г. като главен архивар на Прага е в тесни контакти с Франтишек Палацки. Пътува из цяла Чехия, посещава много славянски земи в рамките на Австро-Унгария, за да събира народни песни, поговорки, пословици, митове, предания, приказки (Народни песни в Чехия, *Písňe národní v Čechách* I.–III, 1842–45; Старинни чешки предания и поговорки, *Prostonárodní české písně a říkadla*,

1864 и др.), а в сборника Сто народни славянски приказки и легенди на оригинални наречия (*Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, 1865) включва приказки на всички славянски народи, включително и български. Публикува паметници на старата чешка литература (текстове на Ян Хус и Томаш Щитни), превежда на чешки език Слово за полка на Игор, Несторовата хроника и др., създава авторски приказки по фолклорен модел (Чешки приказки, *České pohádky*, 1905).

През 1853 г. излиза единствената му стихосбирка – сборникът с балади Китка от народни предания (*Kytice z pověstí národních*), която е сред най-забележителните литературни свидетелства на чешкия романтизъм и израз на Ербеновата представа за значимостта на традиционната култура в съхраняването на националните и общочовешките ценности.

Преводът на предложените приказки на К. Я. Ербен Разумът и Късметът (*Rozum a Štěstí*) и Кралят Поп (*Král tchoř*) е по изданието Božena Němcová a Karel Jaromír Erben. *Pohádky*. Praha, 2007.

Т. М.

РАЗУМЪТ И КЪСМЕЛЪТ

Веднъж Разумът и Късметът се срещнали на едно мостче.

– Направи ми път! – казал Късметът.

Разумът тогава все още нямал толкова опит, не знаел кой на кого трябва да направи път и рекъл:

– Защо аз трябва да ти правя път? Да не би да си по-добър от мен?

– По-добър е този – отвърнал Късметът, – който успее да победи. Виждаш ли онзи селски син, който оре в полето? Влез в него и ако му потръгне повече с теб, отколкото с мен, всеки път най-учтиво ще ти правя път, където и когато се срещнем.

Разумът се съгласил и веднага влязъл в главата на орача.

Веднага щом момъкът усетил, че има разум в главата си, започнал да умува: „Защо трябва до края на живота си да вървя зад това рало? Ами че аз мога да бъда щастлив и другаде, и то по много по-лесен начин!“. Зарязал нивата, прибрал ралото и се върнал вкъщи.

– Тате – рекъл той, – селската работа не ми харесва, по-добре да ида да уча някъде за градинар.

Башата отвърнал:

– Какво ти става, Ванек, да не си се побъркал?

Но след това размислил и рекъл:

– Е, добре, щом искаш, учи и Бог да ти помага! Но след смъртта ми тази къща ще я наследи брат ти.

Ванек загубил къщата и понеже нищо друго не му оставало, отишъл да учи занаят при кралския градинар. Той не му показвал кой знае колко неща, но пък Ванек се учел много бързо. Скоро дори престанал да слуша градинаря кое как трябва да прави и вършел всичко по свой начин. Първоначално градинарят се ядосвал, но забелязвал, че нещата вървят все по-добре и по-добре, и се успокоил.

– Виждам, че си по-умен от мене – рекъл той и оставил Ванек да работи в градината, както си знае. За кратко време момъкът така я благоустроил, че кралят останал много доволен и често се разхождал в нея с кралицата и с единствената си дъщеря. Кралската дъщеря била хубава девойка, но на дванайсет година престанала да говори и оттогава никой не бил чувал и дума от нея. Кралят много страдал от това и разгласил, че който успее да я накара да проговори отново, ще стане неин съпруг. Явили се много млади крале, принцове и други все знатни благородници, но както пристигали един след друг, така си и отивали – никой не успял да я накара да проговори. „Защо и аз да не пробвам късмета си? – помислил си Ванек. – Знае ли човек, може пък да успея да я накарам да ми отговори, ако я попитам нещо.“ И тутакси отишъл при краля, а той заедно със своите съветници го завел в покоите на дъщеря си. Тя имала малко кученце, което много обичала, понеже било умно и разбирало всичко, което тя кажела. Щом влязъл заедно с краля и съветниците в нейните покои, Ванек се престорил, че не вижда принцесата, обърнал се към кученцето и рекъл:

– Чувал съм, кученце, че си много умно, и идвам при теб за съвет. Бяхме трима другари: резбар, шивач и аз. Веднъж вървахме през гората и трябваше да останем да ношуваме в нея. За да се спасим от вълци, запалихме огън и се уговорихме да се редуваме да пазим. Първи беше резбарят и за да му мине по-бързо времето, взел едно пънче и издялкал от него фигурка на хубава девойка. Когато била готова, събудил шивача, защото бил негов ред да пази. Шивачът видял девойката от дърво и попитал какво е това.

– Виждаш ли – казал резбарят, – стана ми скучно и издялках от пънчето девойка, ако и на тебе ти доскучае, можеш да я облечеш.

Шивачът веднага извадил ножици, игла и конец, скроил ѝ дрехи и започнал да шие, а когато били готови, облякъл с тях девойката. След това ме събуди да пазя. И аз също попитах какво е това.

– На резбаря му било скучно – каза шивачът, – и издялкал от пънчето девойка, а аз пък ѝ направих дрехи, а ти ако искаш, можеш да я научиш да говори.

Така и направих – научих я да говори. Но сутринта, когато моите приятели се събудиха, всеки твърдеше, че девойката е негова. Резбарят рече:

– Аз я направих.

Шивачът отвърна:

– Аз пък я облякох.

Аз също твърдах, че е моя.

– И сега кажи ми, кученце, на кого по право принадлежи девойката?

Кученцето мълчало, но вместо него отговорила кралската дъщеря:

– На тебе, разбира се! За какво му е на резбаря девойка без дрехи? И какво, че шивачът я е облякъл, щом тя е безмълвна? Ти си ѝ дал най-хубавия дар – вдъхнал си ѝ живот, като си я научил да говори. Значи е твоя.

– Сама определи съдбата си – рекъл Ванек, – накарах те да проговориш отново и затова ми принадлежиш по право.

Тогава един от кралските съветници рекъл:

– Негово Кралско Величество богато ще те възнагради, че накара дъщеря му да проговори отново, но не можеш да се ожениш за нея, защото не си от благороднически род.

А царят допълнил:

– Така е, вместо дъщеря си ще ти дам много пари.

Но Ванек не искал и да чуе за никаква друга награда и казал:

– Кралят твърдо обеща, че ще даде дъщеря си на този, който я накара да проговори отново. Кралската дума е закон и ако кралят иска другите да спазват неговите закони, първо той сам трябва да ги спазва. Затова е длъжен да ми даде дъщеря си.

– Стража, вържете го! – развикал се съветникът. – Който се осмелява да твърди, че кралят е длъжен да направи нещо, обижда Негово Кралско Величество и заслужава смъртно наказание. Нека Ваше Кралско Величество заповяда този престъпник да бъде обезглавен.

Тутакси завързали Ванек и го повели да изпълнят присъдата. Когато пристигнали на мястото, там вече ги чакал Късметът, който тихичко казал на Разума:

– Видя ли какво се случи с този човек благодарение на тебе, сега ще загуби главата си! Отстъпи ми да вляза на твое място!

Веднага щом Късметът влязъл във Ванек, мечът на палача се счупил при дръжката, сякаш някой го прерязал, и докато му донесат друг, от града на кон пристигнал вестоносец, който весело надувал тръба и развявал флаг, а след него се движела изпратената за Ванек кралска карета. А ето каква била работата: принцесата заявила на баща си, че Ванек бил прав и кралската

дума не трябва да се престъпва, нищо че момъкът не бил благородник, кралят лесно можел да го провъзгласи за княз.

Кралят се съгласил:

— Имаш право, дъще, нека бъде княз!

Тутакси изпратили за Ванек кралската карета, а вместо него бил обезглавен съветникът, който говорел против Ванек. Когато Ванек и царската дъщеря си тръгнали след венчавката, на пътя им се изпречил Разумът, но като видял, че трябва да се срещне с Късмета, навел глава и отстъпил встрани засрамено. И казват, че оттогава, щом Разумът види насреща си Късмета, отдалеч му прави път да мине.

Превод от чешки: **Росина Кокудева**

Редактор на превода: **Борислав Борисов**

КРАЛЯТ ПОР

Разказват, че едно време в Чехия, но толкова отдавна, че вече никой не си спомня точно кога, всяка кокошка община си имала собствено управление: притежавала собствен двор със самостоятелно бунце, където кокошките си ровели на воля, а също така начело на всяка стоял по един старши петел, който я ръководел. Когато някоя кокошка изравяла нещо, то си оставало за нея, но когато петелът намерел например зрънце, викал при себе си всички кокошки и го давал на тази, която най-много харесвал, или понякога си го хапвал сам, а ако пък някоя кокошка се разсърдела заради това, клъввал я и така тя се успокоявала. Винаги щом някой от петлите започнел да кукурига на двора, останалите петли от цялата околия се присъединявали към него. Така в дисциплина, страх и сговор живели дълго време.

Точно тогава за нещастие се случило тъй, че жабите кекерици започнали да недоволстват от старото управление и като се разкрявали, крякали дотогава, докато си изкрякали за крал дългокракия щъркел. Щом видели това, петлите и кокошките решили да не остават по-назад от жабите и заявили, че не би било зле и те да си имат свой собствен крал. Свикали общо събрание и по време на дебатите станало ясно, че всички са единодушни за смяна на модела на управлението. Когато обаче дошло време да се решава кой да стане крал, между тях избухнали спорове и разногласия, никой не бил съгласен друг да го управлява, а всеки предпочитал сам да командва останалите. Петлите започнали да налитат на бой, да се кълват помежду си, та чак перушина се разхвърчала и кръв се леела от гребените им. Тогава един стар, уважаван от всички петел ги посъветвал да запазят мира в страната, като си вземат някой могъщ крал от чужбина, и им предложил пора като най-подходящ, понеже бил с големи зъби, действал със силна ръка и от него всеки би се страхувал, а само така можело да се въдвори спокойствие и ред в птичето кралство. Този съвет се харесал на всички и веднага пратеници се отправили към пора, за да се договорят с него. Порът се отнесъл твърде любезно към тях и с голяма охота откликнал на молбата им, обещал им, че ще ги ръководи, като спазва всичките им права и традиции, ще ги закриля и

от ястреба, който им краде пиленцата, и от невестулката, която им пие яйцата, и от крадливите врабчета, които им отмъкват зърното изпод клюновете, заявил също така, че най-хубавите и едри петли ще ги направи свои кралски съветници, придворни и офицери. Казаното от пора се харесало на всички – кокошките и петлите най-тържествено го възкачили на трона в своето кралство и дори били много щастливи, че се сдобили с толкова могъщ и добросърдечен крал.

Не минало много време и на Негово Кралско Величество му се дощяло кокоша кръв. Но тъй като все още не искал да разкрива своя истински порски нрав, за да не уплаши петлите и кокошките, решил да обвини в нещо някого от своите поданици, та да може след това да го ухапе за врата и да изпие кръвта му. Повикал при себе си един хубав, охранен петел и го попитал дали не усеща някаква миризма. Петелът бил добре възпитан и почтен и учтиво отвърнал:

– Простете, Ваше Величество, но усещам непоносима смрад.

Така миришели всички порове, па макар и седнали на кокоши трон.

– Ах, ти, подлец безсрамен! – сопнал се порът. – Как се осмеляваш така да отговаряш на своя крал и господар?

И хоп! С един замах откъснал главата на петела, след което изпил кръвта му. После извикал при себе си друг петел и също го попитал дали не усеща някаква миризма. Като видял обезглавеното тяло на своя приятел и изцапаната с кръв уста на Негово Порско Величество, петелът се досетил, че това не е на добро. Обзел го такъв страх, че и дума не могъл да обели.

– Защо трепериш? – сопнал му се кралят. – Струва ми се, че съвестта ти не е чиста. Кажи, какво усещаш?

Петелът събрал всичките си сили, поклонил се дълбоко и казал с тънък, треперещ гласец:

– Ваше Величество, усещам неописуемо благоухание.

– Ах, ти, лъжецо! – яростно се провикнал кралят. – Искаш с подмазване да прикриеш своето лицемерие?

И хоп! Откъснал главата му и му изпил кръвта. И макар порът да бил заситил вече глада си, играта с петлите му доставяла удоволствие. Затова извикал още един петел и го попитал дали усеща някаква миризма. Но този бил хитрец – макар и да видял добре двамата обезглавени, а също така забелязал и кървавите следи по кралската брада, се направил, че не вижда нищо. Поклонил се най-учтиво няколко пъти и предпазливо отвърнал на краля:

– Простете, Ваше Величество, такава хрема съм хванал от влажното време, че за съжаление нищо не мога да подуша.

Кралят видял, че петелът се изплъзва от заложения капан и при все че отговорът го заварил неподготвен, не му останало нищо друго, освен да се усмихне великодушно и да пощади живота му.

Превод от чешки: **Кристина Неделчева**
 Редактор на превода: **Борислав Борисов**